

VIRPI HÄMEEN-ANTTILA

Sarastus



Synnyinmaa, osa 1



Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Otavan Kirjasäätiö ja Taiteen edistämiskeskus ovat tukeneet tämän teoksen kirjoittamista.

© Virpi Hämeen-Anttila ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

ISBN 978-951-1-41625-8

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023



I

Kivisen pellon perijä



1.

Sinä torstaipäivänä hänen mielensä oli verstaalta kotiin tullessa eriskummallisessa tilassa. Ajatukset surisivat sakeina ja sinkoilivat pääkopan seinää vasten kuin paarmat saunan porstuassa keskikesän helteellä, ja rinnassa kuohuivat väkevinä tunteet, suuret ja monihaaraiset ja niin utuisen hämärät, ettei hän kyennyt erottelemaan niitä toisistaan.

Hän ei malttanut istua sisällä eikä jäädä pihapiiriin, vaikka töitä olisi täälläkin ollut. Vettä olisi pitänyt kantaa kaivosta, halloja tuoda sisälle ja permanto lakaista puhtaaksi ennen kuin äiti palaisi kartanosta pyykkäämästä. Mutta hän ei osannut asettua aloilleen eikä ryhtyä työhön, kun tuo hulluus riivasi häntä.

Kylmentäisikö päätään järvessä? Ei. Oli pakko mennä metsään.

Metsä oli pienestä pitäen ollut hänelle turva, pesä ja lohtu. Sinne hän oli karannut ja piiloutunut silloin, kun elämä kävi liian raskaaksi: kun isä heitti henkensä ja äidin kietoi sisäänsä tumma pilvi, kun Osolan pehtoori vainosi ja uhkaili, kun toiset lapset ja nyttemmin nuoret, eritoten Hokan pojat ja kisällit tekivät hänelle kiusaa milloin mistäkin syystä.

Sytähän kiusantekoon riitti. Hän oli kaikin puolin väärä ja huono ja ennen kaikkea muita alempi, koska oli vain puusepän

oppipoika ja torppari, jonka kivistä peltoa ei kukaan muu olisi ottanut viljeltäväkseen.

Peräti toisella tavalla häntä mittasivat hänen äitinsä tai isävainajansa, tai Tamminjoen kappalainen Severinus Alm, taikka Kurhilassa häneltä katekismuksen lukua ja laskutaitoa kuulustellut koulumestari. Heille Erik oli jotakin erinomaista: älykäs ja opinhaluinen, muodoltaan riuska ja toimissaan ahkera. Kovasti ikävää oli vain se, ettei isä enää ollut häntä puolustamassa, kappalaista pidettiin höynähtäneenä eikä koulumestari ollut tullut heidän kyläänsä kertomaan, mitkä lahjat Luoja oli armossaan antanut Kuljukankaan köyhälle pojalle. Itse hänen piti puolensa pitää, sanoilla ja väliin nyrkeilläkin.

Se herätti uhman, ei yksin hänen itsensä tähden, vaan koska se kävi niin tulisen ankarasti hänen oikeudentuntoaan vastaan. Jos hän olisi syntynyt kartanon untuvaisille patjoille, tai Osolan pääkammariin, joka oli kaksi kertaa suurempi kuin heidän koko tupansa, häntä olisi pajailtu ja hänen etevymmyyttään kehuskeltu kotona ja kylillä. Mutta maan matonen ei saanut tavoitella tähtiä. Se herätti ylemmissä vihan ja toisissa köyhissä kateuden.

Mikä sää oikeen luulet olevas?

Miten monta kertaa tuo ivaileva, alaspäin painava lause oli heitetty hänelle vasten kasvoja. Se muistui nytkin mieleen, kun hän katsoi kaakkoon niittyjen yli ja näki Osolan maita rajaavan aidan.

Minä olen minä, hän ajatteli ja nyhtäisi kiukkuisesti kerkän näreestä, jonka oksa oli sivaltanut häntä kasvoihin. Minä olen Erik Henrikinpoika Roslund ja te kuulette vielä minusta.

Metsään oli matkaa heidän pihaltaan vain puolisen virstaa. Väliin jäivät heidän peltonsa, jotka kiersivät kapeana, epätasaisena juovana torppaa pohjoisen ja idän puolelta. Halmeen Vikke, joka kävi kyntämässä pellon keväisin, kirosi sen kuhmuruaisuutta.

Vaikka kivenmurikat oli kangettu pois pinnasta, jotkin lohka-reet pitivät yhä majaa syvempänä maan uumenissa, koska ne olisivat jättäneet kamaraan liika ammottavan kuopan poistettaessa, ja siksi pelto aaltoili kuin meri. Eikä siinä kaikki. Pellon alla piili kallio, joka kohotti komean harjansa näkyville Lahkijärven rannalla. Se lisäsi maan pintaan kaarevuutta ja kumpuilua.

Kuljukankaan vainio oli yhtä outo ja toisista erottuva kuin Erik, mutta eivät hän tai hänen äitinsä olleet siihen vikapäitä. Joka kerta kun sarkajakoa oli tehty ja rajoja vedetty, naapuripalstoja hallitsevat tilalliset, Iso-Osola ja Lankila, olivat kaappaisseet itselleen milloin milläkin oikeutuksella torppareiksi vähittäin vajonneilta Viikareilta palasen lisää, ja ne olivat niitä parhaita paloja. Kun tämä toistettiin kylliksi usein, Kuljukankaan asukkaalle jäi lopulta se kehnoin peltomaa.

Kiviä tällä seudulla riitti. Ennen kuin kylään tehtiin tiet ja raivattiin pellot, oli maisema ollut varmasti kovin erinäköinen. Metsässä kivet olivat edelleen herroina ja valtiaina. Vieri vieressä kohosi mahtavia, sammaleitten peittämiä ja kuusien heittämiä varjojen verhoamia lohkareita. Jotkin niistä olivat heidän torppansa kokoisia. Yön pimeydessä kivet näyttivät jättiläisiltä, vuorenteikoilta tai muun sortin taruolentoilta, jotka katselivat ihmisiä näkymättömin, epäluuloisin silmin. Ihminen ei tähän metsään kuulunut, eikä ihmisen ollut helppo kulkea louhikossa. Mutta Erikille metsä oli suopea, koska hän kunnioitti sen suuruutta enemmän kuin ihmishahmoisten herrojen valtaa, ja siksi hän tunsi sen puut, juuret, kivet ja pienet ja suuret elukat lähimain yhtä hyvin kuin omat taskunsa. Metsän luvalla hän oli tehnyt tänne salaiset polkunsa, joiden alkupään hän peitteli tarkasti kuin olisi ollut Tapani Löfving, joka pakeni ryssän kasakoita. Niin taitavasti hän teki työnsä, ettei hänen reiteilleen löytänyt tietään edes ansojaan asetteleva jahtivouti.

Kappalainen oli kertonut hänelle Löfvingistä niin kuin monesta muustakin historian sankarista. Kukapa toinen, kappalaisella nimittäin oli kirjoja ja lehtiä omistuksessaan enemmän kuin kenelläkään koko pitäjässä, kartanonherraan lukuun ottamatta, ja se mitä ei kirjoista löytynyt, se oli kappalaisen muistin arkkuun tallennettu. Erik oli oppinut lukemaan viiden vuoden ikäisenä omin päin, ilman aapiston tavaamista, seuraten vain sylissä istuen, kun äiti luki ääneen pipliaa tai sanomalehteä, mutta hän kuunteli edelleen mieluisasti kappalaista, kun tämä kertoili tarinoita, jotka kuljettivat hänet kauas pois torpasta, kylästä ja arkisen elämän huolista.

Erikilläkin oli kirjoja ja lehtiä. Useimmat olivat tuvassa samassa kaapissa kuin piplia ja katekismus. Siellä olivat hänen laskuopin, luonnonopin ja latinan grammatiikan kirjansa, tämän vuoden Almanakka, *Suometar*-lehden ja *Helsingfors Tidningar* -lehden numeroita ja muutama numero *Maamiehen ystävää*, joista hän oli yrittänyt opiskella, miten saisi heidän kurjan peltonsa kantaan kunnollisesti viljaa ja juurikaspalstansa kukoistamaan, ja sehän oli äidin mieleen. Mutta joitakin hän piti liiterissä laatikossa, poissa silmistä. Siellä oli osia edellisten vuosien *Finlands Allmänna Tidningistä*, jonka ulkomaita, poliittisia tapauksia ja luonnon ja teollisuuden ihmeitä kuvailevia kirjoituksia hän luki silmät palaen. Liiteriin hän oli myös tuonut joitakin kuvalehtiä ja mieltä kiinnostavia kertomuksia sisältäviä lukemistoja ja kirjoja. Kesäaikaan hän tapasi ottaa kirjasen tai lehden mukaansa metsäpiiloonsa, jossa hänellä oli paras rauha lueskella niitä.

Kätkeyty kirjaset kertoivat sellaisesta elämästä, mikä oli tämän kylän ja pitäjän ulkopuolella, ja hän oli vastahankainen näyttämään niitä äidille. Jos äiti olisi luonut silmänsä niihin, hän olisi vain vuollut mielessään lisää lastuja tulisijaan, jossa hänen surunsa kyti vuodesta toiseen.

Äiti pelkäsi, että Erik lähtee pois. Häviää, hylkää niin kuin isä.

Syystä äiti pelkäsi. Täällä hän oli kuin ärrytetty ilves tai susi, jota jahdattiin satimeen. Hän tahtoi ulos vapauteen. Hän tahtoi henkällä raikasta ilmaa ja juosta niin pitkälle kuin jalat kanttoivat.

Tilanne oli hänelle itselleen niin selvä, että hän ihmetteli, miten toiset eivät sitä ymmärtäneet. Olihan vuosi kahdeksantoistasataa viisikymmentäneljä! Ei eletty enää pimeyden ja sokeuden, vaan auringonnousun ja valon aikaa. Jossakin idässä ja Suomenlahdelakin käytiin sotaa, mutta se ei kurittanut ja näännyttänyt Suomenmaata kuten Ruotsin kuninkaiden käymät sodat edellisinä vuosisatoina. Oli rakennettu höyrykone, josta voisi tulla tärkeä apu myös maatilan hoitoon. Oli valmistettu rautakiskoilla kulkeva veturi ja sen vetämät vaunut, jollaiset kuljettaisivat ennen pitkää tavaraa ja matkalaisia kepeästi ja nopeasti ympäri Suomea kuoppaisten maanteitten sijaan. Oli aviisit ja kirjat, joista tietoa levisi ympäriinsä kenen tahansa lukutaitoisen saataville. Tieteelliset keksinnöt, joista Erik oli lukenut, muuttaisivat maailman aivan toisennäköiseksi kuin ennen, ja hän tahtoi olla siinä muutoksessa mukana.

Sittenkin hänelle oli mahdotonta jättää äiti ja Kuljukangas. Maailma odotti, mutta täällä oli torppa ja pelto, ja työ Hokan puusepänerveästä, jota ilman heidän elantonsa olisi käynyt liika niukaksi.

Lisäksi oli Briitta. Briitan tähden hän nyt olikin niin suunniltaan. Hänen täytyi kysyä Briitalta tärkeä kysymys.

Hän ei voinut vitkailla sen asian kanssa pitemmästi. Tänään iltapäivällä oli nimittäin tullut mestari Hokan ja verstaalle poikenneen Mattilan isännän kesken puhetta Osolan tilasta ja sen isännästä, ja Mattilan isäntä sanoi, että Briitta Mickelssonille katseltiin kuulemma jo sulhasta.

Nimiäkin oli mainittu. Mattilan isäntä kertoi elättävänsä toiveita Johannes-poikansa puolesta, mutta nosti sitten huokailen Lankilan Laurin etummaiseksi ehdokkaitten joukossa. Siitäkö Erikin huoli kasvoi. Lauri oli Erikiä kolme vuotta vanhempi, mutta paljon lapsekkaampi kuin hän tai Briitta. Lauriko Briitalle mieheksi – se olisi suunnaton vääryys.

Tieto Briitan naittamisesta oli alkanut poltella ankarasti Erikin sisimmässä.

Briitta Mickelsson oli hänen sydämensä valittu. Syytä ei tarvinnut kaukaa etsiä. Briitta oli ainut nuori ihminen, joka ymmärsi häntä ja jonka hän oli päästänyt lähelleen. Briitalle hän oli näyttänyt metsäpiilonsa ja kirjansa, kertonut haaveensa ja unelmansa. Paitsi sen yhden unelman, sen joka liittyi Briittaan itseensä.

Nyt oli aika puhua, ennen kuin tapahtuisi mitään peruuttamatonta.

Mutta ensin hänen piti viilennyttää päätään. Ei siitä mitään tulisi, jos hän vain purskahduttaisi tunteensa esille raakoina kuin viidakon villi-ihminen. Piti miettiä, miten asetti sanansa, jotta Briitta osaisi puhua oikein isälleen. Iso-Osola ei ollut yhtä paha mies kuin pehtoorinsa. Hänellä oli järkeä päässään. Eikö hän muka panisi mitään painoa Laurin luonteelle tai lahjoille? Toki Lankila oli iso tila ja Lauri talon ainoa poika. Lisäksi Lankilan tilalla oli jonkin verran yhteistä rajaa Osolan tilan kanssa. Mutta Laurista ei löytynyt isännän ainesta, vaikka häntä olisi miten päin käännellyt.

Briitan pitäisi muistuttaa Iso-Osolalle, että Erik Henrikinpoika Roslund oli toista maata. Hän ei ollut pelkästään puuseppä ja torppari, vaan nuorukainen, jolla oli edesssä suuri tulevaisuus. Erikin älykkyydellä, tiedolla ja tarmolla Osolan tilaa hoidettaisiin erinomaisen hyvin, koska siellä käytettäisiin uusimpia ja parhimpia oppeja, mitä maailmalla oli maanviljelyssä ja karjanhoitamisessa keksitty.

Hän samosi mutkittelevaa polkua eteenpäin, kunnes tuli pikakuruiselle aukealle. Se jäi kivien rakentaman piirin sisälle eikä sinne päässyt kuin hänen polkuaan pitkin. Hän istahti silkoiseksi hangatulle paadelle ja avasi kirjasen, jonka oli tuonut mukanaan. Se kertoi tytöstä ja pojasta, jotka elivät kaukaisella Mauritiuksen saarella luonnon kanssa sopusoinnussa ja tekemättä erotusta rikkaitten ja köyhien välille.

Mikä onnen taivas se olikaan...

Erik oli vaipunut niin hartaasti kirjansa lukuun, että unohti ajan kulumisen. Sitten korppi koikkui aivan lähellä, ja kolkko, kumea ääni havahdutti hänet kuin hän olisi herännyt unesta.

– Hus hus, pois, tuonen lintu, hän huudahti, laski kirjan paadelle ja löi kämmeniään yhteen.

Hän kuuli, miten oksat kahahtivat ja kaarne nousi siivilleen raahkaisten vielä kerran. Häntä hävetti. Ei hän tavallisesti häirinnyt siivekkäitä, niin kuin ei muitakaan luontokappaleita, mutta hänen rintaansa oli äkkiä säpsähdyttänyt synkeä, taikauskoinen miete: olisiko niin, että häntä liki asettautunut musta lintu ennusti onnettomuutta?

Hän nousi seisaalleen ja työnsi kirjan liivintaskuunsa. Ei mutta, miten aika olikin kulkenut nopsaan! Aurinko oli siinä asemassa, että kello lähestyi kuutta, ja hänen täytyi kiiruusti laittautua Osolan vanhalle ladolle, jonka luona hän oli sopinut tapaavansa Briitan. Lato oli toiselta sivultansa romahtanut ja puoliksi metsän ja varvikon suojassa, eikä sitä enää käytetty heinän kokoamiseen. Se oli mainio paikka kohdata, sillä heistä kumpainkaan ei halunnut muitten tietävän, miten läheiset he olivat toisilleen. Briitan velipuolet katsoivat Erikiä karsaasti, eikä Erik antanut heillekään juuri mitään arvoa. Vilho, vanhempi pojista, joi isäpuoleltaan salassa viinaa, tappeli ja

rettelöitsi, mutta piti itseään hyvinkin hienona herrana. Nuorempi veljes Taavetti oli luonteeltaan häijy. Häntä Erik erityisesti kammosi, vaikka poika oli häntä kolme vuotta nuorempi. Taavetilla, jota myös Taaviksi kutsuttiin, oli tapana seurailta ja vakoilla muita, eikä voinut olla varma, milloinkaan hän hyppäisi esille jonkin pensaan takaa. Erik sai käyttää kaikki keinonsa pitääkseen tuolta kierolta kotkaleelta salassa piilopaikkansa ja ystävyysiteensä Briitan kanssa.

Hän palasi metsätielle, käveli sitä jonkin matkaa ja poikkesi sitten polulle, joka kulki Osolan metsän läpi ladolle. Hän kuulosteli tarkasti ääniä ympärillään, mutta ei havainnut muuta kuin keväistä kuhinaa, kun lintukansa huikkaili, liversi ja rakensi pesiään. Polun poikki livisti jänösen poika, joka ei ollut vielä oppinut varomaan ihmistä, vaan jäi kurkkimaan häntä paju-pensaitten takaa. Vaikka hän oli jälleen kuumeisen hermostuksen vallassa, auringon lämmin kilotus, kasvullisuuden rehotus ja elikoiden hilpeä, tarmokas mekastus ja touhuilu kohensivat hänen mielialaansa.

Miksi kantaa murhetta, kun suloinen suvi teki tuloaan ja luomakunta riemuitsi ja loihti esille ihmeitään?

Mutta heti kohta tuikkasi sydämalassa jälleen pelko siitä, että kenties hänen piti lähteä pois ja jättää tämä rakas syntymämaisema, jos asia Briitan kanssa ei edistyisi.

Hän saapui ladon luokse eikä nähnyt Briittaa. Oli tietysti kyllästynyt vartomaan häntä, kun hän ei ollut pitänyt tarkempaa lukua ajasta. Hän haroi harmissaan hiuksiaan. Saman tien neito kuitenkin työnsi päänsä esille ladon sammaleisen ovipielen takaa. – Erik! Ehdin jo pelätä ettet tulisi.

– Mitä sinä semmoista, hän sanoi ja ojensi kätensä. Briitta hypähti ulos ladosta, tarttui käteen, puristi sitä ja loi sitten katseensa kainosti maahan.

Erikin sydän paisui ja jäseniä kuumotteli kummasti. Miten kaunis ja hieno oli Briitta, kaunis kuin kevät, varreltaan sorja kuin nuori koivu, kasvoiltaan valoisa ja sievä. Briitan silmät olivat siniset kuin ruiskukat ja hiukset vaalean keltaiset kuin tuleentunut vehnäpelto. Totisesti, he kaksi olivat niin kuin kappalaisen kertoman sadun henkilöt: ylväs ja ylhäinen Briitta-neito, jonka paksut palmikot kiersivät päätä kultakruununna, ja hän, poloinen poikanen, jolla ei ollut muuta perintöä kuin terävä päänsä ja vahvat käsivartensa.

Tätä mielenkuvajaista seurasi toinen. Hän näki sielunsa silmillä sen rotkon syvyyden, joka heitä toisistaan erotti, ja epävarmuus otti hänestä jälleen vallan. Kuinka hän rohkeni tavoitella mitään niin korkeaa kuin Briitta?

– Mikä sinun on? kysyi Briitta. – Miksi olet vaiti? Onko jotakin sattunut?

– Ei, ei, hän sanoi.

– Olet niin kaunis, että kieleni kangistuu suussa, hän sanoi sitten.

Briitta nauroi, ja tuo hiljainen, lempeä naurukin oli hänestä viehättävin ääni, mikä ihmisen korvissa saattoi soida. – Mitä nyt, Erik? Alatko puhua minulle kuten toiset pojat, mielistellen ja makeilla sanoilla? Minä kartan heitä, koska arvaan, minkälaisia aikeita heillä on. Sinä et ole samanlainen, ethän?

Erik käänteli päätään verkkaisesti ja silitti toisella kädellään varoen Briitan kädenselkää. – Tunnethan sinä minut. Jos ihailen kaunista muotoasi, lausun vain sen, mitä sydämeni ajattelee. Eikä siinä aatoksessani ole vähääkään vilppiä taikka kavalia aikeita. Ja yhtä vilpittömästi sanon, että sinä olet ihana sekä sisältä että ulkopuolelta, ja kun katselen sinua, näen molemmat puolesi.

– Olen halukas uskomaan sinua, sanoi Briitta ja veti kätensä pois hänen käsistään, mutta liike ei ollut torjuva, vaan hellä.

– Sinä et ole ikinä valhetellut minulle, Erik Roslund.

Tohdinko, Erik tuumi. Tohdinko? Jos hän kokee järkytyksen ja kääntyy minusta pois.

Rohkea rokan syö.

– Onko minulta kielletty tuntea sinua kohtaan enemmän kuin ystävyyttä?

Briitan kasvojen heleä iho kalpeni hiukan, ja hän tutkisteli jälleen silmillään ruohikkoa heidän jaloissaan. – Niinkö on? hän sanoi kumman karhealla äänellä. – Että tunnet enemmän – enemmän kuin ystävyyttä?

– Niin on, Erik sanoi kiireellä, vaikeasti hengittäen. – Olen tässä aprikoinut sellaista, että elämämme solmittaisiin yhteen avioliiton siteellä. Niin suuresti minä sinusta välitän. Suo anteeksi, että puhun ylen juhlallisesti ja vakavasti tällä lailla äkkipäätä. Mutta minulla on pelko, että isäsi mielessä on sinun naittamisesi jollekin toiselle.

Briitta ravisti päätään niin rajusti, että paksu hiussuortuva karkasi palmikkokruunusta otsalle. – Ei, ei. Nyt sinä erehdyt. Mitenkä isä saattaisi miettiä semmoista? Enhän ole vielä seitsemäätoista täyttänyt.

– Elokuussa se tulee eteen, se että täytät seitsemätoista. Ja nuorempiakin on viety vihille. Tahdoin kertoa sydämeni tunteista sen vuoksi, että ehdin isäsi edelle. Kun – jos hän alkaa puhua sinulle sulhasista, sinä voit sanoa, että sinua on jo kosittu, ja – ja jos olet suostuvainen – silloin voit sanoa, että olen kihlannut sinut.

– Jos olen suostuvainen...

Briitta nykäisi hiukan niskaansa ja astui pari askelta sivuun, kääntyen puoliksi selätysten häneen. Sitten tyttö veti heinän maasta ja alkoi kiertää sitä sormiensa ympäri.

Erik nypläsi levottomana paidankaulustaan. – No, mitä sinä tästä tuumit?

– Isä sanoisi, että sinä olet liika nuori, sanoi Briitta, katse kääntyneenä hänestä sivuun. – Ja samaa tuumisi emäntimä.

– Jos sinä olet kyllin vanha vietäväksi vihille, niin silloin olen minäkin. Olemme samanikäiset.

– Sinulle tulee seitsemäntoista ajastaikaa täyteen vasta marraskuun lopussa.

– Onko se sinulle iso erotus? Olen tehnyt miehen töitä kolme vuotta. Heinää kannan pellolla ja viikatetta käytän, ja puusta teen mitä vain. Vielä pitemmästi olen ollut vastuullinen Kuljukankaan torpasta... siitä pitäen kun isä kuoli.

Hän oli ylpeä siitä, mitä oli saanut aikaan. Mutta joka kerta kun hän puhui Kuljukankaasta, hän sai muistutuksen siitä, ettei ollut tilallinen vaan pahainen torppari, Briitan isän torppari, ja se lisäsi hänen kiihtymystään.

– Älä pane pahaksesi, sanoi Briitta tynnytellen. – En minä sitä, että et olisi miehen mittainen. Olethan minua melkein päätä pitempi.

Erik ei ollut vielääkään tyytyväinen. – Etkö muuta ajattele kuin sitä mitä isäsi sanoo? Kysyn nyt sinun mieltäsi, enkä isäsi mieltä.

– Jospa minun mieleni yksin tässä ratkaisisi! Kun olin tyttönen, isä sanoi minulle, että tahtoni on hänen taskussaan.

– Mutta isäsi kyllä kuulee sinua. Hän pitää sinua arvossa, kun olet niin tykkänään toisenlaatuinen kuin veljesi.

– Siksipä hän myös saattaa haluta valita minulle miehen, joka kelpaisi Osolan isännäksi. Ja sitten on vielä emäntimä. Hänen sanansakin tässä painaa, enkä minä pidä siitä lainkaan.

– Ei vaikaan isäsi Ulriika-rouvan puheille korvaa kallista. Onhan hän herra talossa, ja sinä olet hänen lemmikkinsä, eivätkä Ulriika-rouva taikka hänen lapsensa. Eihän Vilho ole edes isäsi oma poika, vaan toisen miehen siemenestä lähtöisin.

– Sinä et tiedä mihin emäntimä pystyy. Jos ei Vilho niin siten Taavi.

– Taavilla ei ole vielä ikävuosia kylliksi. Eikä väki hänestä perusta, koska hän on niin ilkeä kaikille, ihmisille ja elukoille.

– Se on kyllä totta. Ei ole mikään ilo elellä samassa huoneenhallituksessa Taavin kanssa. On kuin hänellä olisi myrkyä suonissaan. Hän ei ole yhtään niin kuin isä. Heissä ei ole samaa näköäkään. Välillä aattelen mielessäni, että jos hän on jonkun... no niin, jääköön se sanomatta.

Keskustelu oli ajaantunut kauemmas Briitan sydämen äänestä, ja Erik tahtoi kuitenkin päästä juuri siitä perille. – Olenko minä sinun mielestäsi sellainen mies, joka kelpaa Osolan isännäksi? hän tivasi.

– Minulle sinä kyllä kelpaisit, sanoi Briitta kepeästi. – Paremminkin kelpaisit kuin kukaan toinen.

– Miksi sitten väistät katsettani?

– Väistän, koska katsot minuun niin tuikeasti. Ja seisot kädet nyrkissä ja niskakarvat pörhöllä, kuin olisit minulle vihoissasi. Et ole yhtään semmoinen kuin tavallisesti.

– En minä sinulle tietenkään ole vihoissani, tyynnytti Erik. – Minua vain kiusaa saada muistutusta siitä, miten jotkut halveksivat minua ainoastaan sen tähden, ettei minulla ole päälläni palttinavaatetta vaan paikattu rohdinpaita. Mutta katsohan, miten se on puhdas ja siisti, kuten ovat liivini ja housunikin! Ja naamani pesen ja partani karsin pois joka päivä isältäni perityllä veitsellä, eivätkä sitä suinkaan kaikki tee.

– Minä tiedän kyllä kaiken tuon, sanoi Briitta. – Olemmehan olleet ystävät sen verran pitkään. Sinä olet korein poika koko kylässä, Erik. Voipi olla, että olet korein poika koko pitäjässäkin.

– Kauniisti puhut minusta, Briitta, ja kiitän sinua siitä. Mutta en tahdo kerskata ulkomuodollani. Siitä kyllä rohkenen ylpeillä,

että olen omin päin hankkinut niin paljon oppia ja viisautta, melkeinpä sen verta kuin olisin käynyt oikean triviaalikulun. Eikä se minulle riitä. Minun on opittava lisää, niin että pääsen eteenpäin maailmassa.

– Aijotko sinä sitten lähteä pois täältä... Helsingforssiin?

Briitan ääni oli huolekas.

– En minä mihinkään lähde jollei ole pakko, Erik sanoi ja koetti näyttää tyyneltä ja harkitsevalta. – Aijon päästä ylenty-mään torpparin osasta, enkä halua jäädä Hokan käskenalaiseksi hänen verstaassaan. Miksi sen tekisin, kun ei ole suurta erotusta kättemme jäljessä? Mutta Briitta, minä pystyn vielä paljon enem-pään. Sitä minä meinaan kun sanon, että tahdon eteenpäin.

– Minä uskon, että sinusta tulisi hyvä isäntä Osolaan, sanoi Briitta ja huokaisi. – Mutta en totisesti tiedä, mitä isä tuumii. Olet vielä niin nuori.

– Tuota sinä hoet koko ajan. Nuori ja nuori. Enhän ole lapsi enää. Etkä sinä ole lapsi enää.

– Kun olisimmekin vielä lapsia, puuskaisi Briitta ja viskasi hei-nän pois. – Silloin ei olisi elämä niin vaikeata. Voi kun voisi lähteä jonnekin... jonnekin missä ei ole muita! Vaikka saarelle meren keskelle, missä asuisimme vain me kaksi. Niin kuin Robinsonni, josta olet kertonut minulle.

Erik tuli kuin humalaan ajatuksesta, joka yhdistyi läheisesti hänen äsken lukemaansa kirjaan. – Jos kävisi niin, että isäsi ei suostuisikaan liittoomme, me voisimme karata pois täältä, hän sanoi hiljaisella äänellä.

– Niin... niin, toisteli Briitta. – Mutta... entä sinun äitisi?

Äiti! Ja torppa ja Kylli-lehmä. Kylli. Pannahinen, hän ei ollut muistanut hakea sitä kantturaa haasta. Erik löi kämmenellä otsaansa ja manasi ääneen. Äiti äkkäisi hänen laiminlyöntinsä heti kun tulisi kotiin.

– Mikä nyt? kysyi Briitta.

– Lehmä. Unohdin hakea sen kotiin.

– Ei sillä ole hätää. Teidän haka on meidän haan vieressä, ja Tuohi-Pekka vahtii siellä ettei pedot pääse liki.

Pekka, niinpä tosiaan. Erik rauhoittui vähäsen. Äiti jäi kummittelemaan silti ajatuksiin. Mihin hän äidin panisi, jos he karkaisivat? Äiti ei tulisi yksinänsä toimeen. Äidin mieli mustenisi tykkänään eikä hän jaksaisi tehdä mitään eikä liikahtaa minnekään. Äidistä tulisi ruotumummo. Taikka kylähullu. Ei ikinä, säikähti Erik. Voisiko äidin ottaa mukaan? Vaikeaa olisi ilman sitäkin päästä täältä pois niin ettei heitä lähdetäisi ajamaan takaa. Ansassa he olivat. Loukussa totisesti kuin metsän eläimet ihmisten käsissä.

– Nyt sinä näytät taas vihaiselta, sanoi Briitta.

– Ajattelin vain äitiä, Erik sanoi. – Minulla on hänestä vastuu. Ei, kyllä meidän täytyy yrittää taivuttaa isäsi puolellemme. Eihän se voi olla mahdotonta. Hän on ollut minulle ystävällinen.

– Niin, sanoi Briitta jälleen. – Mutta en voi kertoa hänelle tästä heti, enkä suoraan. Minun pitää odottaa, katsella. Miten asiat ovat.

– Ethän kuitenkaan epäröi tunteissasi? Sen minä kaikista mieluummin tahtoisin tietää. En tahtois vartoa epätietoisuudessa.

– Voi sinua. Missä sinun mietteesi ovat olleet minun kanssa ollessa, kun et ole varma tunteistani? Niitähän olen koettanut sinulle näytellä jo pitkän aikaa. Minä se tässä olen vartunut, että sinä sanot jotakin.

Erik hämmästyi. – Mikset ole puhunut mitään minulle?

– Eihän neidon sovi puhua, ellei mies avaa suutaan ensin. Ja sinä olet niin silmistäsi sokea, ettet näe jotakin, ellei sitä eteesi työnnetä ja tehdä sinulle siitä selkoa juurta jaksaan. Lukenut ja oppinut voit olla, Erik Roslund, ja kappalaisen kanssa haastelet

sujuvasti, mutta tavallisten ihmisten kanssa asioitaessa sinä olet outo kuin ulkomaitten elävä.

Erik räpsytteli silmiään. Briitta lausui totuuden. Hän ei useinkaan osannut lukea ihmisten aivoituksia, vaikka prantätyn sanan merkitys oli hänelle kirkas kuin lähteen vesi. Se oli jonkinmoinen haitta. Nyt hän kuitenkin ymmärsi pääasian siitä, mitä Briitta tahtoi kertoa. Briitta oli jo pitkään ajatellut häntä rakkaanaan, vaikka hän ei ollut sitä huomannut, kun oli vain jahnannut oman sydämensä huolten kanssa.

Silti Briitta jaksoi ja sieti häntä.

– Anteeksi että olen tämmöinen toljake, hän sanoi. – Mutta että sinä siltikin minusta tykkäät, se on, se on... en minä osaa edes sanoakkaan, mitä se on.

– Ehkä osaat pitää minua lähelläsi, jos sen sallin?

Kyllä hän osasi, kun Briitta salli.

2.

Anna Roslundin rintaa kouristi huoli, kun hän avasi pihaveräjän ja vaistosi, ettei poika ollut kotosalla. Hän astui tupaan ja näki, että vesisanko oli vajaa eikä hellan vieressä ollut kuin muutama puukalikka, ja huono olo kasvoi mustaksi mykkyräksi. Pahaa aavistellen hän meni navetalle ja huomasi senkin tyhjäksi. Kylli oli vielä haassa, vaikka se olisi pitänyt hakea kotiin.

Mihin Erik oli mennyt? Mitä hän oikein puuhasi?

Kunpa poika löytyisi liiteristä. Sinne se hupakko joskus unohtui lukemaan kirjojaan ja jätti työt tekemättä, vaikka muutoin Erikiä ei voinut laiskaksi moittia.

Mutta ei, ei Erik ollut sielläkään.

Metsään oli poika mennyt. Se tarkoitti yleensä, että joku oli ollut hänelle ilkeä. Anna huokaisi kerran ja toisenkin, kun hän asetteli tuomansa ruokatarpeet maakellariin, ripusti villapaltoonsa ovenpieleen ja läksi kohti lehmihakaa. Elämä oli ollut hänen poloiselle pojalleen kovin raskasta.

Heikki, Heikki, Heikki, hän mutisi, asettaen sanat askelten kohdalle. Miksi sinä sairastuit ja heitit henkesi? Olit niin salskea, ja silti tuli tauti. Tuli kuume ja kuolema ja riisti mukaansa elättäjän ja elämänilon ja elämänhalun.

Ei hänelle jäänyt muuta kuin Erik. Torppa ja pelto tuntuivat väliin pelkältä kiviriipalta, joka painoi selän kumaraan. Ei niistä ollut heitä hengissä pitämään. Pojan piti tehdä puusepän töitä ja hänen itsensä pyykätä ja siivota kartanossa. Vaan oliko sekään heille hyväksi, että hän oli saanut paikan sellaisesta talosta? Erik oli päässyt pienenä näkemään, miten komeasti jotkut asuivat ja elivät, ja se oli istuttanut pojan sydämeen siemenen, josta voisi versoa katkeruus ja uhma.

Sitten hän kuuli kellon äänen, ja se oli Kyllin kello. Kohta tuli näkyville kuusikon takaa Erik, joka vitsa kädessään paimensi lehmää polkua myöten häntä kohti. Kovasti oli poika ajatuksissaan, ei huomannut häntä lainkaan. Anna huudahti ja heilautti kätään, ja silloin Erik katsoi ylös ja nosti hänkin kätensä.

He tulivat kohdakkain, ja Anna astui polun sivuun, että Kylli pääsisi ohitse. Huulilta oli vähällä livahtaa kysymys, missä poika oli ollut, mutta Anna nielaisi sanat: uteleminen olisi voinut suututtaa Erikin. Sen sijasta hän sanoi: – Menikö verstaalla tänään pitkään?

– Hmmh.

Erik heilautti päätään tavalla, joka olisi voinut merkitä myöntävää tai kieltävää vastausta. Mistähän nyt kiikasti, mietti Anna, kun hän seurasi Erikiä ja Kylliä. Saisikohan hän ikinä tietää sitä. Jo ennen Heikin kuolemaa Erik oli vaiennut vastoinkäymisistään. Muilta Anna niistä kuuli, ei koskaan pojan itse kertomana. Syyksi Anna tiesi, että Erik ei tahtonut pahoittaa hänen mieltään. Mutta vielä pahempi hänestä oli se, ettei heidän välillensä ollut enää sitä suoruuutta ja vilpittömyyttä kuin pojan ollessa pieni.

– Kun saat Kyllin navettaan, niin menisitkö katsomaan onko katiskassa kalaa, sanoi Anna, kun he tulivat pihalle. – Sillä välin panen potut kiehumään.

– En ole kerinnyt kantaa puita ja vettä sisälle, sanoi Erik.
– Teen sen ensin.

Anna silmäili Erikiä, kun tämä juoksutti neljä sylystä puita halkolaatikoon ja kantoi viisi ämpärillistä vettä sammioon, ja mielihyvä alkoi lämmittää sisintä ja työntää huolta kauemmas. Erik ei ollut kuin kuudentoista, mutta voimiltaan ja hahmoltaan kuin mies, ja niin isänsä näköinen, että toisinaan Annan sydän jysähti kipeästi. Yhtä pitkä, hoikka, tumma ja kaunispiirteinen oli ollut se nuorukainen, joka oli matkannut Fiskarssista isänsä ja veljensä kanssa Hämeenmaahan, tullut kotivävyksi Viikareille ja tuonut Vaaralan kylään silmän ruokaa. Viikarit näet olivat luisevia ja leveänaamaisia eikä heissä ollut paljon katseltavaa. Leveät kasvot ja korkeat poskipäät oli Annalla itselläänkin, mutta hän oli ollut varreltaan kapoisempi kuin Viikarit yleensä, ja kauniimpi, ainakin nuorempana.

– Menen nyt katiskaa katsomaan, sanoi Erik, työnsi veräjän auki ja harppoi koivumetsään. Sen toisella puolella oli Lahkijärvi, ei kovin suuri mutta syvä. Anna meni tupaan, istui rahille ja alkoi kuoria perunoita. Jos kalaa ei tulisi, hän tekisi keiton pelkistä potuista ja maidosta ja panisi laukkaa ja lutukkaa höys-teeksi.

Katiskaan oli uinut kalaa. Erik jätti joitakin sumppuun varoiksi ja toi tupaan neljä ahventa, jotka oli suomustanut ja suolistanut rannassa. Anna leikkasi ahvenen puolikkaat paloiksi ja pani ne kattilaan perunanviipaleiden ja yrttien kanssa. Sillä välillä kun kalakeitto porisi hellalla, Erik istui penkillä tuvan perällä ja veisti muutaman uuden lusikan. Niistä tuli somia kuten aina, somempia kuin kartanon hopeiset lusikat. Viimeiseksi Erik veisteli kauhan entisen halki menneen tilalle ja kaiversi vielä varren päähän kukan, sellaisen hienon, hempeälle tuoksuvan ruusan, joita kasvoi kartanon edessä kukkapenkeissä. Anna kattoi lautaset pöytään, silitteli kädellä liinaa ja hyräili, ja hänen oli taas hyvä ollakseen.

Mutta ei aikaakaan, kun alakulon pilvi nousi jälleen Annan päähän päälle. Ei hän malttanut jäädä iloitsemaan mistään, koska sai alituisesti silmiinsä ja mieleensä uhkaavia ennusmerkkejä.

Huolestumiseen hänet oli pienestä pitäen opetettu. Koskaan ei tiennyt, millainen olisi kevät, kylmä vaiko lämmin, eikä voinut arvata, veisikö halla tai sade viljan, ja ilakointi oli sen tähden ennen aikaista. Hänen kahdesta veljestään toinen oli kuollut sylivauvana ja toinen kahden vuoden ikäisenä, ja muutama syntynyt ennen aikojaan. Isointa sikiötä Anna oli auttanut hautaamaan, ja hän oli nähnyt siitä pitkään ikäviä unia. Erityisesti isä masentui huonon lapsionnen takia eikä rohjennut enää odottaa mitään hyvää tulevaksi. Isän mielen synkkyys veti äitiä mukanaan, ja Anna-tyttönen räpisteli tuossa kivenharmaassa murheellisuuden virrassa voimattomana kuin linnunpoikanen. Katekismusta kuulustellessa pappi oli katsonut häntä pahasti, koska oli nähnyt hänen nuorena kukkeudessaan turhamaisuuden ja maailmallisuuden merkit, ja puhunut erityisesti hänelle siitä, miten nauru ja ilo ja maallisesta koreudesta nauttiminen oli turmiollista ja suisti sielun Saatanan mustaan kitaan. Sekin sai hänet käpertymään kokoon ja odottamaan vapisten, milloin jokin korkeampi voima antaisi seuraavan iskunsa.

Varmaan hänkin olisi menehtynyt nuorena, tukahtunut ja sortunut elämän arvaamattomuutta kohtaan tuntemansa kauhun alle samalla lailla kuin isä ja äiti, ellei uusmaalainen puuseppä, ruotsinvoittoisesti suomea haasteleva Henrik Roslund olisi ilmestynyt kuin aurinko valaisemaan hänen mielensä yötä. Heikki oli kaunis, synnillisen kaunis, ja synnillisen iloinen ja leikkisä. Ihme oli sekin, minkä tähden Heikki valitsi Viikarin surumielisen, hiljaisen Annan, vaikka olisi voinut saada jonkun rikkaamman tai somemman neidon.

Heikki veti hänet ylös murheen virrasta ja sorvasi hänet uudelleen kuin väänkyrään kasvaneen puupalan, jollaisista teki

leikkikaluja Erikille. Nepä olivat kuin hienon väen leikkikalut, eikä Heikki salaillut, miten ylpeä oli kädentöistään. Kun kartanonherra halusi saliinsa uudet huonekalut, Heikki sai työn tehdäkseen ja teki sen hyvin. Siitä kartanonherra mielistyi ja pyysi uutta ja uutta, eikä Heikin olisi tarvinnut muuta tehdäkään. Vaan hän kuitenkin teki, rakensi jopa taloja ja niihin sieviä verantoja ja katonkoristuksia, jollaisia ei ollut ennen seudulla nähty. Oli kuin Heikki olisi halunnut kasvaa tavallista puuseppää paljon suuremmaksi, ja saman vimman oli hänen poikansa saanut perintönään.

Sellainen herätti monissa kateuden, mitenkäs muuten. Sama talollinen, joka himosi Heikin tekemiä kaluja ja somistuksia, saattoi selän takana supattaa, että Rooslunti se luulee olevansa itsekin hieno herra, kun seurustelee kartanon väen kanssa, ja siksi se katsoo muita alaspäin ja halpana pitää. Se oli oikea emävalhe, valaskalan ja Leviataanin kokoinen valhe. Heikillä oli sellainen luonto, että hän oli jokaiselle yhtä ystävällinen, samalla lailla kuin aurinko, joka levitteli valoaan ja lämpöään jokaiselle, ihmisten välille eroa tekemättä.

Annan ymmärrys ei taipunut siihen, että joku saattoi vihata tällaista miestä. Vaan sellainen maailma vain oli, että kultaista aurinkoa vihattiin. Vihattiin sen tähden, että Heikki oli taitavampi käsistään kuin yksikään toinen Tamminjoen pitäjän puuseppä, ja hänellä oli silmää kauneudelle. Ei siinä auttanut, vaikka Heikki oli siivo tavoiltaan ja maksoi pahan hyvällä. Heikki ei saanut anteeksi sitä erityistä vikaansa, että oli muualta tullut ja tummaverinen. Mikä lie mustalainen, kuka tuon suvusta mitään tietää, ne tuumivat ja kuiskivat, ja samaa sanottiin Erikistä. Iso valhe oli tämäkin. Heikin suku oli asunut Raaseporissa monta sataa vuotta ja se tunnettiin niillä seuduilla hyvin. Vasta Heikin isä oli lähtenyt etsimään työtä muualta, ylentyäkseen maailmassa. Oliko se synti?

Tamminjoen ja Vaaralan juorusuut eivät matkanneet Raaseporiin ja Fiskarssiin kysellemään Heikki Roslundin suvun maineen perään. Se riitti niille tiedoksi, että muualta tullut tuo oli, muukalainen ja vieras, eikä tiennyt paikkaansa vaan yritti olla niin kuin herra.

Oli toki myös niitä, jotka Heikistä tykkäsivät. Annan miehellä riitti työtä pahoista puheista huolimatta. Ei heidän elämänsä ollut ensinkään huonoa. Tärkeintä kaikista Annalle oli olla Heikin armas ja Heikin vaimo. Se pyhitti ja pelasti hänet. Hän alkoi hymyillä ja nauraakin, eikä hän enää pitänyt iloa ja toivoa syntinä. Heille syntyi poika, hieno poika, iloinen, kaunis ja kätevä niin kuin isänsä.

Sitten Heikki kuoli ja Annan aurinko laski.

Saattoiko saada parempaa todistusta siitä, mikä loputon petollisuus ja epätoivo oli kudottu loimilangaksi ihmiselämän kankaaseen? Annasta tuli jälleen iloton, huolestunut, maailman muserutama ressurkka.

Ja nyt Erik, kultaisen miehen kultainen poika, loittoontui hänestä joka päivä kauemmaksi.

Sen tähden hän nytkin tutkiskeli ja ounasteli kaikenlaista, kun Erik puheli pöydässä siitä, miten päivä oli kulunut. Ei kertonut kaikkea poika, ei. Mitä jäi sanomatta, mitä salattiin ja miksi? Sydämen kipu vei maun kalakeitosta.

Anna laski lusikan, levitti nokareen voita ruisleivälle ja haukkasi. Leipä on hyvää, hän toisteli itselleen mielessään, jauhoi leukoja ja koki ajatella, että ruisleipää ja viljasäkkejä oli heillä niin paljon, että vaikka tulisi huono satovuosi, he selviäisivät talven ylitse.

Ei ollut yhtään mitään huolen aihetta. Erik kasvoi, Erik oli etevä ja Erikin työstä maksettaisiin yhä enemmän.

Tämän ajatuksen viereen tunki kuitenkin toinen, voimallisempi ja vakuuttavampi ajatus, ja se jyrisi hänen korvissaan kuin ukkonen.